

УДК 821.161.2-31.09+929 Яворівський

О. А. Двulichанська

**ОПОЗИЦІЯ “СЕЛО” / “МІСТО”
В РОМАНІ В. ЯВОРІВСЬКОГО “А ТЕПЕР – ІДИ”**

Наприкінці XIX – початку XX століття поширення набули процеси індустріалізації, науково-технічного прогресу, які виявилися тими соціально-побутовими факторами, що спричинили появу урбаністичної культури, зокрема, літератури як вираженого індикатора будь-яких змін у соціумі. В українській історії глобального характеру урбанізація набуває в 60 – 80-ті роки XX століття, що врешті призвело до кризового становища не лише соціально-економічної, а й духовної сфери життя людства. А в літературі цього періоду письменники активно розробляють зазначені проблеми, і відповідно до цього дослідники виділяють серед митців прибічників чи то “сільського”, чи то “міського” способу життя.

Мета нашої розвідки полягає в художньому аналізі опозиції “село” / “місто” в романі українського письменника В. Яворівського, який належав до когорти молодшого покоління “шістдесятників”. Об’єктом дослідження є роман “А тепер – іди” (1984), в якому яскраво простежується означений аспект і виявляється світоглядна позиція самого письменника стосовно цих процесів.

Як стверджує Л. Демська-Будзуляк, зміна гармонійного співіснування міста і села різкою опозиційністю обумовлена рядом політичних, соціальних та економічних факторів: “Шкала цінностей міста часто є конфліктною до шкали цінностей села, починаючи із руйнації інституції роду до повної негачії цінності землі. На противагу роду, місто пропонує суспільний клас, інтереси якого часто конкурують з інтересами родини, в кращому випадку; на противагу землі пропонується капітал” [2, с. 13].

З огляду на вище зазначене, В. Яворівського можна вважати носієм “сільської” свідомості: збереження традицій роду та рідної землі (малої Батьківщини) як найвищих життєвих цінностей людини. Це яскраво репрезентує аналізований нами роман.

“А тепер – іди” (первинна назва – “Тимчасово, поки живу”), хоча і є продовженням “Оглянься з осені”, та за стильовою приналежністю тяжіє до реалістичного спрямування. Більшість дискусій навколо цього твору були спричинені підзаголовком роману в його журнальному варіанті (Жовтень, 1983, № 1, 2) – “химерний”, що збило деяких науковців на некоректні підходи в його оцінці. Первинна назва роману була “Тимчасово, поки живу”, що, як і остаточний варіант, підкреслює ідейний задум твору, запланований письменником як триптих. Як зауважує сам автор, він хотів показати своїх героїв у різних площинах і

життєвих ситуаціях, тобто “ті ж герої, те ж місце дії, але інтонація – драматична” [3, с. 160], що обумовлено проблематикою роману (проблема взаємин між поколіннями, родини в сучасному суспільстві тощо). Це, у свою чергу утворює символізм роману, який, за М. Бютором, полягає в “сукупності відношень того, що в ньому описується, і реальності, в якій ми живемо” [1, с. 35].

“А тепер – іди”, як визнає письменник, є реквіємом за трагічно загиблим батьком, який (про що вже було зазначено раніше) став прообразом героя Сянька Барвінського. Загибель Барвінського стає одним із сюжетотвірних чинників і призводить до внутрішньої трагедії Тимоша Гонти, який фактично є винуватцем смерті свого друга Сянька.

Автор психологізовано, з емоційним драматичним надрином передає картину загибелі Сянька, чому сприяє швидка зміна внутрішніх монологів героїв, кожен з яких розмірковував про щось своє, особливо важливе для нього в цей момент: Гонти – про всіх свої дітей, Сянько – про знищений на його очах урожай буряків, у який вкладено стільки людської сили й нервів, що його пошкодження видається героєві неприпустимим. Найбільш глибоко смерть друга переживає й сам Гонти разом із дружиною Вірою та його дітьми. Щоб якось послабити страждання Тимоша й повернути йому бажання жити, голова колгоспу Маркіян Підкова телеграмою скликає шістьох дітей Гонти на нібито похорон батька. Адже за інших обставин вони можуть і не приїхати до нього. У зв’язку з цим автор порушує важливу й особливо актуальну проблему занепаду зв’язку між поколіннями селянської родини: “ – Тепер родина збирається лише на похорон або на весілля. Зустрітись... посваритись... і роз’їхатись знову...” [4, с. 476]. Відправлена головою телеграма застає Гонтиних дітей у різних кутках світу, що значно розширює фізичний простір роману, порівняно з першою його частиною. Так, найстарший син Клим отримав її на Далекому Сході, Василь і Василина – у Молдавії. Найближчим до батька географічно й духовно виявився наймолодший – Устим Гонти, який мешкав у Вінниці.

Через образи представників молодшого покоління простежено проблему посилення зв’язку особи і суспільства, а отже, намагання людини відповісти новітнім вимогам та потребам соціуму, що виявляється в гонитві молодих за матеріальними статками, престижною посадою тощо, що найбільш яскраво відтворено в діалозі Підкови з молодшим за себе керівником району: “А я теперка сам у Городищах. [...] Один, бо ж мої діти “не гірші за інших” – у містах. Купив їм кооперативи, гарнітури, дублянки (тепер вони всі в овечій шкурі), старший син уже на машину замахується. [...] А хто вони? Хто щасливий, хто нещасний? Знаю лише, що не бідні. І то добре” [4, с. 618]. У цьому контексті актуальності набуває й проблема духовного звиродніння в урбанізованому суспільстві, на чому найбільш акцентують представники старшого покоління. Зокрема, подібну соціокультурну тенденцію розглянуто у творі як певну данину моді, призивши до того,

що “із села випало ціле покоління” [4, с. 523]. При цьому в романі, як і в інших творах письменника, місто постає споживачем матеріальних і духовних ресурсів села: “Оживали міста, а вже потім – села. Все правильно. Але ж ми віддавали не лише хліб місту, а й дітей, найдорожче, що в нас було” [4, с. 617].

Таким чином, у романі виникає певна смислова опозиція села і міста, притаманна більшості творів письменника.

Хоча сам локус міста не є в романі художньо вираженим, проте згубний його вплив постає через долі й характери дітей Тимоша Гонти. Важливим засобом характеротворення представників молодшого покоління є вплив спадковості, що, однак, не надає романові рис натуралістичності. Вона не є однозначно позитивною чи негативною, але стає однією з вирішальних у подальшій долі героя. Кожен із дітей Гонти є втіленням однієї з трьох головних якостей характеру їхнього батька (за визначенням самого героя), яка, у свою чергу, співвідноситься із певним віковим етапом у житті людини (перша (Марія, Василина) – відчайдушність і рішучість, що притаманні молодості, друга (Клим, Устим) – сповнення сил, енергії, надій і сподівань (зрілість), третя (Василь, Варвара) – м’якість, доброта, співчутливість (старість)). Символічність цих трьох граней людського характеру, а також домінантність якоїсь із них у певний віковий період набуває в образах дітей Тимоша додаткового колориту, здебільшого зумовленого негативним соціокультурним середовищем міста. Так, найстарший син Клим заради кар’єрного зростання готовий місяцями не бачитися з дружиною Анфісою та дітьми, які мешкають неподалік на хуторі, що стало, на його думку, причиною її душевного зубожіння (“Цей хутір таки обкрадає її душу. Треба забирати до міста” [4, с. 498]). Антагонізм подібних поглядів на духовний рівень селянина для самого В. Яворівського виявляється уже в тому, що на похорон Тимоша їде саме Анфіса, а не рідний син, який в очікуванні службового підвищення нехтує цим.

Одним із найчастіше вживаних у змістовому просторі міста в романі є концепт “гроші”. Аморальність поведінки жінки в урбанізованому суспільстві, котра будь-що хоче досягти матеріальних статків, відбито в образі дочки Марії, яка, маючи інтимні стосунки з неприємним для неї самої директором їдальні Аркадієм Михайловичем, зрештою й сама стає завідуючою кав’ярнею в Києві. У гонитві за збагаченням вона забуває про батька, вважаючи, що той має гроші, а отже, не потребує підтримки та піклування дітей. Подібної думки дотримується й син Василь: “Он тато наскладав собі грошей – “Запорожця”, либонь, купив. Що йому старість, як гроші є” [4, с. 484]. Характерним є те, що зі зміною цими героями фізичного простору міста на село (приїзд на похорон батька) означений концепт залишається домінуючим у їхніх діалогах та внутрішньому мовленні, що наголошує на невиправній занедбаності їхньої духовної сфери. Виключенням у

цьому випадку є дочка Варвара, відсутність подібного негативного впливу соціуму на яку пояснюється химерністю в її характері (постійно перебуває в стані сну, навіть під час руху): “Та Варка до цього (приварку. – О. Д.) байдужа, бо навіть гроші вона сприймає крізь сон: є – то й добре” [4, с. 504]. Епізод пробудження героїні має символічне забарвлення: під впливом звістки про втрату батька й посеред сутичок сестер про розподіл його спадку відбувається переосмислення свого попереднього життя й тих духовних і моральних цінностей, які мають стати в ньому першочерговими, що автор посилює й описом зміни зовнішності героїні: “Зараз перед нею стояла сорокарічна жінка, яка встигла зазнати всього того, чим частує саме життя і що ми ненаситно крадемо в нього. Тепер очі її були сповнені смутку, від них розходилися тонкі паганці зморщечок, од цього вони були ще красивішими, бо випромінювали живе тепло” [4, с. 657]. Духовне прозріння героїні емоційно й семантично посилює епізод “поклику” рідної землі, у якому Варка щосили біжить з лісу до своїх Городищ: “[...] Варку щось сильно попихнуло вперед, вона завагалась, але в цю мить щось знову (обережніше, але сильніше) штовхнуло її в спину – і вона побігла. [...] Варка бігла до Городищ, вони притягували її все дужче й дужче” [4, с. 661]. Тим самим автор ще раз наголошує, що порятунок людської душі можна віднайти, повернувшись на терени села, своєї малої Батьківщини.

Таким чином, у романі “А тепер – іди” виникає своєрідна опозиція міста і села. Друге, на відміну від першого, є осередком духовності, національних, родових цінностей. Проте, в силу реалістичності стилю, В. Яворівський не ідеалізує село, яке постає в його творі з певним колом проблем, що є даниною тогочасній дійсності. Подібно до традиції своїх літературних попередників, автор в іронічно-гротескній формі порушує актуальні проблеми сучасності й важливі питання людської екзистенції (занепад зв’язку між поколіннями селянської родини, посилення зв’язку особи і суспільства, матеріальне збагачення, самотність, моральна деградація, духовна занедбаність сучасної людини тощо), розглядаючи їх здебільшого в площині зовнішнього простору перебування героїв.

Список використаної літератури

1. Бютор М. Роман как исследование / Мишель Бютор. – М.: Издательство МГУ, 2000. – 208 с. **2. Демська-Будзуляк Л. М.** Топос міста та літературний контекст раннього модернізму [Електронний ресурс] / Л. М. Демська-Будзуляк // Наукові праці. – Том 118. – Випуск 105. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nrchdu/FL/2009_105/105-3.pdf **3. Карклин Г. Н.** Своей тропой: Три диалога с Владимиром Яворивским / Г. Н. Карклин // Радуга. – 1982. – №12. – С. 156 – 161. **4. Яворівський В.** А тепер – іди: Роман. У 5 т. /

В. Яворівський// Передмова П. Загребельний. – К.: Фенікс, 2008. – Т. 1. – 714 с.

Двуличанська О. А. Опозиція “село” / “місто” в романі В. Яворівського “А тепер – іди”

У статті проаналізовано опозицію “село” / “місто” в романі “А тепер – іди” В. Яворівського. Аналізована опозиція репрезентує “духовну” модель сучасного українського суспільства. Саме село є у творі прозаїка осередком духовності, національних, родових цінностей. Письменник ще раз наголошує, що порятунок людської душі можна віднайти, повернувшись на терени села, своєї малої Батьківщини.

Ключові слова: топос, місто, село, урбанізація, герой, художній простір.

Двуличанская Е. А. Опозиция “село”/ “город” в романе В. Яворивского “А теперь – иди”

В статье проанализированы оппозицию “село” / “город” в романе “А теперь – иди” В. Яворивского. Анализируемая оппозиция представляет “духовную” модель современного украинского общества. Именно село в произведении писателя становится центром духовности, национальных, родовых ценностей. Писатель еще раз подчеркивает, что спасение человеческой души можно найти, вернувшись на территорию села, своей малой Родины.

Ключевые слова: топос, город, деревня, урбанизация, герой, художественное пространство.

Dvulichanskaya H. A. Opposition “village” / “city” in a novel “Now – go” V. Yavorivskiy

In the article opposition is analysed “village” / “city” in a novel “Now – go” V. Yavorivskiy . Analysable opposition presents the “spiritual” model of modern Ukrainian society. A self village is in work of prose writer the cell of spirituality, national, family values. A writer marks once again, that the rescue of the human soul can be found, returning on the walks of life of village, the small Motherland.

Key words: topos, city, village, urbanization, hero, artistic space.

Стаття надійшла до редакції 1.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.2012 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В. Г.